

แนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา
Guidelines for the Development of Educational Administration in the
Digital Age According to the Threefold Training

พระมหานำเกียรติ วิสุทธิธ (ทองทวี)

พระมหาบุญทัย ปภัสสร (รสหอม)

สุรินทร์ นานาผล

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

PhramahaNamkriat Visutdho (Thongtawe)

PhramahaBunthai Paphassar (Rodhorn)

Surin Numnaphol

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, RoiEt Buddhist college

Corresponding Author, E-mail: wisutto13@hotmail.com

วันที่รับบทความ: 11 มกราคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 19 มีนาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ: 24 มีนาคม 2568

Received: January 11, 2025; Revised: March 19, 2025; Accepted: March 24, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา โดยเน้นการผสมผสานความรู้ทางดิจิทัลกับหลักธรรมเพื่อสร้างระบบบริหารที่มีคุณธรรมและยั่งยืน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา สามารถส่งเสริมการพัฒนา ด้านบุคลากร การเรียนรู้ และการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1) การบริหารงานวิชาการ คือ ใช้หลักอภิปัญญาเพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย และสร้างองค์ความรู้ใหม่ 2) การบริหารงานงบประมาณ คือ ใช้หลักอภิสีลเพื่อให้การปฏิบัติงานถูกต้องตามกฎระเบียบสุจริต และโปร่งใส 3) การบริหารงานบุคคล คือ ใช้หลักอภิจิตเพื่อพัฒนาความมุ่งมั่นในงาน และสุขภาพจิตที่ดีของบุคลากร 4) การบริหารงานทั่วไป คือ ใช้หลักอภิสีลเพื่อสร้างระเบียบวินัยและเพิ่มประสิทธิภาพในการประสานงานกับทุกภาคส่วน การบริหารสถานศึกษาในลักษณะนี้สามารถยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาและเตรียมความพร้อมให้สถานศึกษารองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ : การบริหารสถานศึกษา; ยุคดิจิทัล; หลักไตรสิกขา

Abstract

This article aims to study the development of educational administration in the digital age according to the Threefold Training, emphasizing the integration of digital knowledge with the principles of Dhamma to create a moral and sustainable administration system. The results of the study show that the administration of educational institutions in the digital age according to the Tri-Sikkha principle can effectively promote the development of personnel, learning, and management and can sustainably cope with changes in the 21st century in 4 important areas: 1) Academic administration: Using the principle of wisdom to promote

creativity, develop up-to-date curricula, and create new knowledge. 2) Budget administration: Using the principle of wisdom to ensure that work is in accordance with regulations, honesty, and transparency. 3) Personnel administration: Using the Threefold Training of wisdom to develop determination in work, determination, and good mental health of personnel. 4) General administration: Using the Threefold Training, of wisdom to create discipline and increase efficiency in coordination with all sectors. This type of educational administration can improve the quality of educational administration and prepare educational institutions to support future changes in a stable and sustainable manner.

Keywords: Educational administration; Digital age; Threefold Training

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีบทบาทอย่างมากในการสร้างบุคคล พัฒนาสังคม และเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับชาติ อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 การศึกษาได้กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน และสนับสนุนให้ประเทศสามารถรักษาความมั่นคงบนเวทีโลก ภายใต้ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจึงให้ความสำคัญกับการลงทุนในด้านการพัฒนาการศึกษา เพื่อยกระดับศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลก รวมถึงส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศ สำหรับประเทศไทย การจัดการศึกษาและการพัฒนาศักยภาพของคนได้รับการให้ความสำคัญในลำดับต้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ ความรู้ และสมรรถนะให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560: 1)

ยุคดิจิทัล หมายถึงยุคของเทคโนโลยีที่โดดเด่นด้วยการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารที่รวดเร็วและการส่งผ่านข้อมูลในสังคมอย่างฉับไว ซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างง่ายดาย ทุกที่ ทุกเวลา ปัจจุบัน โลกได้เข้าสู่ยุคสังคมดิจิทัลอย่างเต็มตัว โดยเทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการทำงานเหมือนในอดีต แต่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คน อีกทั้งยังส่งผลให้โครงสร้างและกิจกรรมทางสังคม รวมถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงลึก ตัวอย่างชัดเจน คือ การใช้โซเชียลมีเดียอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มการสื่อสารที่รวมเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตและสมาร์ตโฟน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 เป็นต้นมา เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คน โดยส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว สังคม การศึกษา และธุรกิจ การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดความท้าทายใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ซึ่งจำเป็นต้องผสมผสานการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเข้ากับการบูรณาการเทคโนโลยี เพื่อรองรับภารกิจของสถานศึกษา ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ หัวใจสำคัญของการบริหารจัดการการศึกษาในยุคดิจิทัล ได้แก่ การเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง การจัดการความรู้ในสถานศึกษา และการส่งเสริมความร่วมมือบนเครือข่าย ในด้านการจัดการเทคโนโลยีในสถานศึกษา มีการเน้นย้ำถึงการ

นำเอานวัตกรรมและความเปลี่ยนแปลงมาใช้ รวมถึงการส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาพัฒนาทักษะในการเข้าถึงเทคโนโลยี และเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่ผู้เรียนที่เติบโตมาในยุคดิจิทัล (อติพร เกิดเรือง, 2560 : 80)

แม้ว่าครูและผู้บริหารส่วนใหญ่จะต้องปรับตัวจากรูปแบบการทำงานสู่ยุคดิจิทัล แต่เป้าหมายสำคัญของการศึกษายังคงอยู่ที่การทำให้ประชากรไทยทุกคนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งการเรียนรู้ที่ช่วยให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และประสบความสำเร็จในสายอาชีพของตน ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ ทำให้ประเทศไทยสามารถรักษาความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลกได้ ในขณะเดียวกัน ยังจำเป็นต้องอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางศิลปะ วัฒนธรรม ค่านิยม และจริยธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักศาสนาอย่างยั่งยืน รวมถึงการปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของโลกดิจิทัล (เอกชัย ศิริสุขพันธ์, 2568 : 3)

ดังนั้น การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลเป็นความท้าทายที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้การศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพและสามารถลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้อย่างแท้จริง การใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมและการปรับตัวให้เข้ากับโลกดิจิทัลจะช่วยให้ระบบการศึกษาสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นและตอบโจทย์ความต้องการของสังคมในอนาคต ด้วยความสำคัญและความจำเป็นของการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจึงให้ความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาในยุคดิจิทัล บนพื้นฐานของหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

การบริหารสถานศึกษา

1. ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

คำจำกัดความของการบริหารโรงเรียน การบริหารจัดการโรงเรียนแบบโรงเรียนเป็นฐานหรือรากฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับสถาบันการศึกษา เพื่อให้โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ตามมาตรฐานที่กำหนดและส่งเสริมการพัฒนาต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 6) โดยการบริหารจัดการจะเกี่ยวข้องกับการบริหารบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ ครูและนักเรียน เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและความร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินงานของโรงเรียน โดยทั้งสามกลุ่มต้องเห็นชอบและปฏิบัติตามนโยบายและแนวปฏิบัติที่ตกลงกันไว้ (Hoy, 1996: 170) การนำเทคโนโลยีการช่วยในการวัดผลประเมินผล การเรียนรู้สอดคล้องตามทักษะการเรียนรู้ ในศตวรรษที่ 21 ควรให้ผู้เรียนได้วางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเองและสร้างผลงานผ่านการใช้แฟ้มผลงาน (Portfolio) เข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมในการวัดผลประเมินผล ผู้เรียนเป็นรายบุคคล ปรับปรุงเครื่องมือการวัดผลประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ (พระอนันต์ ทุมมวิริโย, 2564: 271)

สรุปได้ว่า การบริหารโรงเรียนหมายถึงการดำเนินงานและกิจกรรมทางการศึกษาในกระบวนการที่จัดการโดยกลุ่มบุคคลต่างๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาผู้รับบริการทางการศึกษาหรือสมาชิกของโรงเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความรู้ ทักษะ และกระบวนการที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

2. ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการบริหารโรงเรียน โดยระบุว่า สถาบันการศึกษา มีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนด โรงเรียนเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายว่าด้วยการบริหารงานส่วนกลาง โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาคนไทยให้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีสติปัญญา มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม และมีความสามารถในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขร่วมกับผู้อื่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 32)

นอกเหนือจากบทบาทและหน้าที่ที่กำหนดโดยกฎหมายแล้ว การดำเนินการด้านการศึกษาหรือการบริหารงานการศึกษาก็มีความสำคัญไม่น้อย ซึ่งต้องดำเนินการโดยปฏิบัติตามหลักการบริหารโรงเรียนแบบโรงเรียนเป็นหลัก พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับหลักการธรรมาภิบาลที่ดี เช่น หลักการของกฎหมาย จริยธรรม การมีส่วนร่วม และการคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการแปลวิสัยทัศน์และนโยบายให้เป็นการปฏิบัติที่มีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544: 10) เช่น การบริหารการสอนและการเรียนรู้ที่มุ่งหวังให้นักเรียนบรรลุเป้าหมายตามหลักสูตรและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ บุคคลที่รับผิดชอบในการบริหารการสอนและการเรียนรู้ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน รองผู้อำนวยการ หัวหน้าภาควิชา หัวหน้าฝ่าย ครูและบุคลากรที่สนับสนุนการทำกิจกรรมการสอน (ทวีศักดิ์ บำรุงคม, 2550 : 56)

สรุปแล้ว ความสำคัญของการบริหารโรงเรียนอยู่ที่การพัฒนาผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาโดยรวมของบุคคลและชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและชาติ การปฏิบัติตามหลักการบริหารโรงเรียนแบบโรงเรียนจึงเป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อบรรลุเป้าหมายคือ การพัฒนาผู้รับบริการให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีความสามารถตามความต้องการของสังคม ซึ่งเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารโรงเรียน

การบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล

การบริหารโรงเรียนในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสมัยใหม่มีบทบาทสำคัญอย่างมาก มีผลกระทบต่อด้านของการบริหารโรงเรียน เช่น การบริหารงานการศึกษา การจัดการเรียนการสอน การบริหารบุคลากร การบริหารสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อม การจัดการกิจการนักเรียน และความสัมพันธ์กับชุมชน ทุกด้านของการดำเนินงานของโรงเรียนล้วนต้องการระบบการจัดการข้อมูลที่มีความเป็นระเบียบเพื่อสนับสนุนกระบวนการตัดสินใจของผู้บริหารโรงเรียน ดังนั้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ในการสร้างระบบฐานข้อมูลและเครื่องมือการจัดการความรู้ในด้านต่างๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็น (ภคพร เล็กนอก, 2563: 157)

ในยุคดิจิทัล ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีความรู้และความเข้าใจในเทคโนโลยีการสื่อสารและเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ผู้บริหารต้องศึกษา ICT และผลกระทบของเทคโนโลยีนี้ต่อการบริหารโรงเรียนเพื่อใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ รวมถึงการเลือกใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับความต้องการในการบริหารจัดการโรงเรียน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าและเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดยเฉพาะผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ “ประชารัฐ” ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อพัฒนาระบบการศึกษาของชาติ ผู้บริหารต้องแสดงความสามารถในการบริหารและปรับปรุงสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้ทันสมัยตาม

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ของโรงเรียนในชุมชนและสร้างความเชื่อมั่นในโรงเรียน ให้เป็นแหล่งการศึกษาที่มีคุณภาพและยั่งยืน (เอกชัย กี่สุขพันธ์, 2567)

ในอดีตการเรียนรู้จะถูกผูกกับโรงเรียน ครู และผู้สอนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้ นักเรียนถูกคาดหวัง ได้รับความรู้จากครูด้วยการฟัง จดบันทึก ศึกษาจากหนังสือ และเตรียมรายงานหรือทำการสอบจนกระทั่งจบ การศึกษาระดับต่างๆ แต่ในยุคดิจิทัล แนวทางการเรียนรู้ดังกล่าวเริ่มตกยุค การศึกษาต้องก้าวข้ามวิธีการ ดั้งเดิม ไปสู่การพัฒนากระบวนการศึกษาใหม่ที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ การทำงาน และชีวิต เพื่อออกแบบระบบการศึกษาที่มีคุณภาพและสามารถตอบสนองต่อพลวัตของสังคมดิจิทัล (อาทิพร เกตุทรวง, 2560: 80)

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อทุกมิติของชีวิต การศึกษาก็ต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้อง กับบริบทที่เปลี่ยนแปลง การนำหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย **ศีล สมาธิ และปัญญา** มาใช้ในการบริหาร การศึกษานั้น ถือเป็นแนวทางที่เหมาะสม เพราะช่วยพัฒนาทั้งคุณธรรม จริยธรรม สมาธิ และความสามารถใน การคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนและบุคลากรทางการศึกษา

ศีล หมายถึง วินัยและจริยธรรม ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคที่เทคโนโลยีสามารถเป็นดาบสอง คม ผู้เรียนและผู้สอนต้องมีวินัยในการใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้อง เช่น การหลีกเลี่ยงการลอกเลียนผลงานทาง วิชาการ (Plagiarism) การบริหารเวลาเรียนรู้ออนไลน์ให้มีประสิทธิภาพ และการใช้สื่อดิจิทัลอย่างรับผิดชอบ หากการศึกษาในยุคดิจิทัลมีการปลูกฝังค่านิยมด้านคุณธรรมและจริยธรรม ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ทักษะดิจิทัล ก็จะช่วยสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม

สมาธิ เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถจดจ่อกับการศึกษา ท่ามกลางสิ่งเร้าจำนวนมาก ในโลกดิจิทัล ไม่ว่าจะเป็นโซเชียลมีเดีย เกม หรือความบันเทิงออนไลน์ สมาธิช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถในการควบคุมตนเองและจัดการข้อมูลจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ สำหรับผู้บริหารการศึกษา สมาธิยังช่วยในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ นำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริหารโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญญา เป็นองค์ประกอบที่ทำให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะข้อมูล และเรียนรู้ตลอด ชีวิต ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในยุคที่ข้อมูลมีปริมาณมากและเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว การมีปัญญาทำให้ผู้เรียนสามารถ ถิ่นกรองข้อมูลจากแหล่งต่างๆ และพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ไม่ใช่เพียงแค่ท่องจำ แต่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

เมื่อเปรียบเทียบหลักไตรสิกขากับแนวคิดการบริหารการศึกษาอื่นๆ จะเห็นว่า หลักไตรสิกขามีความ โดดเด่นในด้านการพัฒนาทั้งจิตใจและปัญญา ขณะที่แนวคิดการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) ของ Taylor มุ่งเน้นไปที่ประสิทธิภาพของระบบการจัดการมากกว่าพัฒนาการของบุคคล หรือแนวคิดการบริหารเชิงคุณภาพ (Total Quality Management – TQM) ที่เน้นมาตรฐานและ ประสิทธิภาพการดำเนินงานเป็นหลัก แต่หลักไตรสิกขานั้นเน้นทั้งประสิทธิภาพ จริยธรรม และความสามารถ ในการปรับตัวของบุคลากร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับโลกยุคดิจิทัล

ดังนั้น ไตรสิกขาจึงเป็นหลักการที่เหมาะสมกับการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล เพราะช่วยให้ การศึกษามีความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีกับคุณธรรม ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ทั้งด้านวิชาการ ด้านจิตใจ และด้านทักษะที่จำเป็นต่อโลกอนาคต หากหลักการนี้ถูกนำไปปรับใช้ในระบบการศึกษาอย่างจริงจัง ย่อมช่วย สร้างบุคลากรที่มีศักยภาพและมีคุณธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่ก้าวไปสู่อนาคตอย่างมั่นคง

สรุป การบริหารโรงเรียนในยุคดิจิทัลหมายถึงการประยุกต์ใช้สื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศ และนวัตกรรมสมัยใหม่เป็นเครื่องมือสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการทุกด้านของโรงเรียน รวมทั้งการบริหารงานการศึกษา การบริหารงบประมาณ การบริหารบุคลากร และการบริหารทั่วไป เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน สะดวก รวดเร็ว โปร่งใส และมีความรับผิดชอบ ตลอดจนการสนับสนุนผู้บริหารในการตัดสินใจ วางนโยบายและการวางแผน เพื่อให้โรงเรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ด้วยคุณภาพ คำนึง และตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในยุคดิจิทัล

หลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา หมายถึง หลักการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาตนในด้านคุณธรรมและความประพฤติอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการบรรลุความเจริญทั้งทางจิตใจและปัญญา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกฝนในทางความประพฤติที่งดงาม เพื่ออธิบายให้เข้าใจได้ง่ายและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงนั้น เราจะเริ่มจากแนวคิดของ อธิศีลสิกขา (การฝึกฝนในศีลธรรมขั้นสูง) ซึ่งภิกษุในพระธรรมวินัยจะถูกอธิบายว่าเป็นผู้มีศีล มีมารยาทที่ดีและมีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตประจำวัน พวกเขามองเห็นภัยจากแม้ความผิดเล็กน้อย ศีลจึงเป็นทั้งฐานราก เป็นแนวทาง เป็นเครื่องมือในการควบคุม ระมัดระวัง และเป็นต้นแบบในการสร้างคุณธรรมที่ดี (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 29/10/48)

การฝึกอบรมสามประการนี้สามารถแบ่งออกเป็นแง่มุมต่าง ๆ ตามฐานราก ดังนี้:

อธิศีล: การฝึกฝนด้านศีล

1. อธิศีล หมายถึง การรักษาศีลและความประพฤติที่งดงาม ซึ่งครอบคลุมถึงการควบคุมตนเองและการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของสังคม ศีลไม่ได้จำกัดแค่เพียงการประพฤติของบุคคล แต่ยังรวมถึงการจัดระเบียบสังคมและชุมชนเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาศีลภายในตัวบุคคล เช่น การสร้างระบบวินัย การตั้งสถาบันที่ส่งเสริมคุณธรรม และการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้คนดำเนินชีวิตตามหลักจริยธรรม ในบริบทนี้ วินัยถือเป็นฐานรากสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาศีล การพัฒนาศีลต้องอาศัยการฝึกฝนที่มีวินัยเพื่อช่วยให้บุคคลเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนและดำเนินชีวิตอย่างสมดุล การปลูกฝังศีลจึงไม่เพียงหมายถึงการหลีกเลี่ยงความผิดเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการสร้างจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547 : 3)

2. อธิจิต หมายถึง การฝึกจิตให้ตั้งมั่นและสงบ ซึ่งในพุทธศาสนานับการปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาสมาธิ แต่ในความหมายที่กว้างขึ้น อธิจิตยังหมายถึงการส่งเสริมให้จิตใฝ่มั่นคงในคุณธรรมและสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความพยายามทำความดี การฝึกอธิจิตไม่เพียงมุ่งเน้นการปฏิบัติสมาธิแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาจิตใจ เช่น การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมจิตสำนึกและความคิดสร้างสรรค์ การสร้างบรรยากาศที่เอื้อยงสบในสถานที่ทำงานหรือที่พักอาศัย และการสนับสนุนกัลยาณมิตรในชุมชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547 : 13)

3. อธิปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญาให้สามารถมองเห็นความจริงของธรรมชาติ ซึ่งในพุทธศาสนาส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง อย่างไรก็ตาม ในความหมายที่กว้างขึ้น อธิปัญญายังหมายถึงการพัฒนาความรู้ ความคิด และทักษะในศาสตร์และศิลป์ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต การพัฒนาอธิปัญญาต้องอาศัยครูอาจารย์หรือกัลยาณมิตรที่สามารถแนะนำผู้เรียนให้เข้าใจสัจธรรมของชีวิต การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในทางที่ถูกต้องตามหลักธรรมจะช่วย

ให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547 : 4) ในกระบวนการเรียนรู้ อธิปัญญาเน้นการกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดด้วยตนเองและพัฒนาความเห็นที่ถูกต้อง หากผู้เรียนสามารถเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตได้อย่างลึกซึ้ง ก็จะสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

สรุปหลักไตรสิกขาประกอบด้วยอริสัจ อริจิต และอริปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ครอบคลุมมิติของศีลธรรม ความสงบทางจิตใจ และปัญญา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทต่าง ๆ เช่น การศึกษา การบริหารจัดการ หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมอย่างยั่งยืน การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลต้องอาศัยแนวคิดที่สามารถตอบโจทย์ทั้งประสิทธิภาพทางการจัดการและคุณธรรมในการดำเนินงาน หนึ่งในแนวคิดสำคัญทางพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ได้คือ **หลักไตรสิกขา** ซึ่งประกอบด้วย **ศีล สมาธิ และปัญญา** ขณะที่แนวคิดทางโลก เช่น หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นแนวทางบริหารที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล การเปรียบเทียบสองแนวคิดนี้ช่วยให้เห็นข้อดีและข้อจำกัดของแต่ละแนวทางอย่างชัดเจน

แนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา

แนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา สามารถดำเนินการได้โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมของไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นแนวคิดทางพุทธศาสนา มาผสมผสานกับกระบวนการบริหารและเทคโนโลยีดิจิทัลในสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมทั้งคุณภาพการบริหารและคุณธรรมของผู้เกี่ยวข้องในสถานศึกษา ดังนี้

1. การพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักอริสัจ

หลัก อริสัจ หมายถึง กฎระเบียบในการปฏิบัติ ความซื่อสัตย์สุจริต และความมีระเบียบวินัยในการดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมให้มีความทันสมัย เหมาะสมต่อการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าและประโยชน์สูงสุด อีกทั้งยังครอบคลุมถึงการปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบในการประสานงานกับหน่วยงานราชการและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยเพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว เช่น การพัฒนาระบบการรับนักเรียน การจัดทำทะเบียนข้อมูลผู้เรียนผ่านระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัย ตลอดจนการจัดการองค์ความรู้ด้วยเทคโนโลยีเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด นอกจากนี้ ยังส่งเสริมการพัฒนาระบบเครือข่ายการศึกษาและระบบข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัย เพื่อสร้างความร่วมมือและทำงานร่วมกับสถานศึกษาอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ภคพร เล็กนอก, 2563, 157)

การนำหลัก อริสัจ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างระบบบริหารที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพ และทันสมัยเท่านั้น แต่ยังส่งผลดีในหลากหลายมิติ ทั้งด้านการพัฒนาโครงสร้าง การจัดการทรัพยากรมนุษย์ และการเรียนรู้ภายในสถานศึกษา โดยช่วยให้สามารถติดตาม ตรวจสอบ และรายงานผลการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น การใช้ระบบจัดการข้อมูลเพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับงบประมาณ การใช้ทรัพยากร และการบริหารจัดการภายในองค์กร ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจในหมู่บุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชน ผ่านการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลัก อริสัจ ในยุคดิจิทัลจะช่วยสร้างสถานศึกษาที่เป็นแบบอย่างในด้านการบริหารจัดการที่มีคุณธรรม มีระบบสนับสนุนที่เข้มแข็ง และสามารถพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นบุคลากร

ที่มีความรู้ ทักษะ และคุณธรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21

2. การพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักอริจิต

อริจิต หมายถึง ความมีสติและความตั้งมั่นในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่ ความมุ่งมั่น และความมั่นคงทางจิตใจ ซึ่งรวมถึงสุขภาพจิตที่ดี การมีจิตใจที่แจ่มใส และปราศจากอารมณ์ขุ่นมัว หลักการนี้เน้นการส่งเสริมวินัย คุณธรรม และจริยธรรมของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยมุ่งพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับยุคสมัย อีกทั้งยังส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร ครูผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบการบริหารงานบุคคลที่ยึดหลักคุณธรรมอย่างเหมาะสมและทันสมัย รวมถึงการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในการบริหารจัดการ เช่น การเลื่อนขั้นเงินเดือนด้วยความถูกต้องและเหมาะสมตามหลักคุณธรรมจริยธรรม (จุฑามาส จันทรมณี, 2562, 49)

แนวทางในการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลัก อริจิต คือ การสร้างความตั้งมั่นในงานและความรับผิดชอบ โดยสนับสนุนให้ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบในบทบาทของตนเอง กระตุ้นให้บุคลากรตั้งเป้าหมายส่วนตัวและเป้าหมายร่วมกันขององค์กร เพื่อสร้างความมุ่งมั่นในการพัฒนางาน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล เช่น การใช้ AI และเครื่องมือเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน รวมถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ สำหรับบุคลากรในทุกระดับ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (พระอธิการสกายแลบ ธรรมโร, 2561 : 100)

3. การพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักอริปัญญา

หลัก อริปัญญา เน้นการพิจารณาผลกระทบระยะยาวและการนำความรู้ที่ได้จากเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ในบริบทของการบริหารสถานศึกษา หลักอริปัญญานี้เน้นการผสมผสานความรู้จากโลกดิจิทัลเข้ากับการจัดการที่มีจิตสำนึก โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนเพื่อให้สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ เช่น การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถในการแก้ปัญหา และการพัฒนาต่อยอดให้เกิดความก้าวหน้า รวมถึงการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การพัฒนานวัตกรรม และการส่งเสริมการวิจัย หลักการนี้ยังสามารถนำไปบูรณาการกับการบริหารด้านวิชาการได้อย่างลึกซึ้ง โดยมุ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความทันสมัยและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนควรใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก นอกจากนี้ ควรพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษาให้สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา เพื่อให้ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคมสามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวได้อย่างสะดวก การดำเนินการตามหลักอริปัญญาไม่เพียงแต่สร้างความเจริญงอกงามทางสติปัญญาแก่นักเรียน แต่ยังส่งเสริมความก้าวหน้าด้านปัญญาแก่ครู บุคลากรทางการศึกษา และสังคมโดยรวม การนำหลักอริปัญญามาประยุกต์ใช้จะช่วยพัฒนาหลักสูตรและยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระอนันต์ ธรรมวิริโย, 2564, 271)

สรุปได้ว่า การพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลสามารถทำได้ในหลายด้านการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักอริปัญญา เป็นการผสมผสานความรู้ดิจิทัลและหลักการบริหารที่มุ่งเน้นความมีสติปัญญาในกระบวนการทำงาน เพื่อยกระดับการจัดการศึกษาในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ของการศึกษา จะช่วยให้การบริหารการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่
ที่มา: ผู้เขียนสังเคราะห์

จากแผนภาพที่ 1 การศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา พบว่า การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้ทางดิจิทัลและหลักธรรม เพื่อสร้างระบบบริหารที่มีคุณธรรมและความยั่งยืน ส่งเสริมการพัฒนาทั้งในด้านบุคลากร การเรียนรู้ และการจัดการ ทำให้สถานศึกษาสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ด้านการบริหารงานวิชาการ ใช้หลักอภิปัญญา เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ พัฒนาให้ดีขึ้น สร้างองค์ความรู้ใหม่ ด้านการบริหารงานงบประมาณ ใช้หลักอภิสีล เพื่อให้ถูกกฎระเบียบปฏิบัติ ความสุจริตของผู้ปฏิบัติงานในหน้าที่ ด้านการบริหารงานบุคคล ใช้หลักอภิจิต เพื่อให้เกิดความตั้งมั่นในงาน รับผิดชอบ ความแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน สุขภาพจิตที่ดี และด้านการบริหารงานทั่วไป ใช้หลักอภิสีล เพื่อให้มีระเบียบวินัยในการทำหน้าที่รับผิดชอบต่อทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ.(2546).การบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
จุฑามาส จันทรมณี. (2562). บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาบุคลากรยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา
ในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
เขต 3.วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ทวีศักดิ์ บังคม. (2550). ปัญหาและแนวทางแก้ไขการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1.งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2547). **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- พระอธิการสกลาแลบ ฌมธโร (นามโท). (2561). การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1.วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอนันต์ ฌมวิริโย (นามทอง), สุนทร สายคำ, & ประจิตร มหาหิง. (2564). การบริหารงานวิชาการในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1. *Journal of Modern Learning Development*, 6(1), 271.
- ภคพร เล็กนอก. (2563). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 7(2), 157.
- พระอนันต์ ตโมโนโท (พิศาล ไพโรจน์). (2560). การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สุ่มมาตรฐานสากล. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสงวร*, 8(2), 321.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2544). **แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.
- สุรัชย์ โสภภาพรม. (2549). **ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจังหวัดอุบลราชธานีที่มีต่อการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- เอกชัย กี่สุขพันธ์. (2559). **การบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล (School Management in Digital Era)**. สืบค้นเมื่อ 3 มกราคม 2568, จาก <https://www.truelookpanya.com/dhamma/content/52232>.
- อดิพร เกิดเรือง. (2560). การส่งเสริมการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อรองรับสังคมไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, 6(1), 80–81.
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (1996). **Educational administration: Theory, research, and practice** (5th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.